

Danuta POPRAWA¹

ODDZIAŁ KARPACKI IM. MARIANA KSI KIEWICZA W KRAKOWIE

Powołany w 1919 r. Państwowy Instytut Geologiczny w swej strukturze organizacyjnej posiadał siedem wydziałów oraz trzy pracownice. Wkrótce powołano dwie stacje geologiczne. Jedną z nich była stacja geologiczna w Borysławiu, będąca protoplastą Oddziału Karpackiego. Głównym zadaniem stacji była współpraca z przemysłem naftowym i nadzorowanie wierce poszukiwawczych oraz w gwałdownorami. Prowadzono bardzo intensywne rozpoznawanie budowy geologicznej Karpat Wschodnich i zapadliska przedkarpackiego, co zaowocowało licznymi mapami, których autorami byli Konstanty Tołwiński, Stanisław Weigner i Bolesław Bujalski. W zachodniej części Karpat prowadzili badania Ludwik Horwitz, Stanisław Krajewski, Marian Ksi Kiewicz, Edward Passendorfer, Ferdynand Rabowski, Bohdan Widerski, Henryk Widziński, Ludwik Watycha, Jan Wdowiarz i jego brat Stanisław Wdowiarz.

Stacja w Borysławiu finansowana była w znacznej mierze przez przemysł naftowy i w 1921 r. została przez niego przejęta. Wówczas badania geologiczne Karpat przejęła centrala w Warszawie i prowadziła je do 1940 r. poprzez powstały w wyniku kolejnej reorganizacji Instytutu Karpackiej Grupy Terenowej.

W kwietniu 1940 r. władze okupacyjne zreorganizowały Instytut i włączyły go do Amt für Bodenforschung z polską centralą w Krakowie, a nieco później powołały placówki tej instytucji w Warszawie, Lwowie, Jaśle i Borysławiu. W okresie okupacji prowadzono przede wszystkim prace związane z wykonywaniem map geologicznych, rejestracją złóż oraz badania pod kątem poszukiwań w gwałdownorów. Rozpoznano również warunki geologiczno-inżynierskie obszaru związanego z budową zapory w Rożnowie. Wyniki wielu badań ukryto przed okupantem.

Po wyzwoleniu, ze względu na zniszczenia budynków w Warszawie, Instytut podjął działalność w Krakowie (zarządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 3 marca 1945 r.), gdzie znalazła się większość jego pracowników, a siedzibą był budynek liceum przy ul. Kochanowskiego 5. Tu działały cztery, a w miarę powrotu do odbudowywanej siedziby w Warszawie — dwa wydziały.

Tu z inicjatywy Edwarda Rühlega, Stanisława Sokołowskiego, Stanisława Wdowiarza, Jadwigi Burtan, Ireny Drathowej i kilku innych pracowników powstała idea reaktywowania Karpackiej Stacji Terenowej. Początkowo Instytut uzyskał budynek willowy przy ul. J. Lea 15. W 1952 r. prezes Centralnego Urzędu Geologii otrzymał od Sztabu Generalnego Wojska Polskie-

¹ Państwowy Instytut Geologiczny Oddział Karpacki, ul. Skrzatów 1, 31-560 Kraków

Siedziba Oddziału Karpackiego w Krakowie

go budynek, do którego po adaptacji dla potrzeb placówki naukowej w 1954 r. przeniosła się Stacja, przemianowana następnie w Oddział Karpacki PIG, w której to siedzibie mieści się do dzisiaj.

Głównym kierunkiem badań Stacji, a następnie Oddziału Karpackiego, była kartografia geologiczna oraz przygotowanie materiałów geologiczno-inżynierskich dla potrzeb projektowanej budowy stopni wodnych na Wiśle, jak również prowadzenie badań mających na celu zaspokojenie potrzeb gospodarczych kraju w zakresie surowców mineralnych, głównie poszukiwań głowodorów. Na szeroką skalę prowadzono badania dla potrzeb projektowanej zapory wodnej w Czorsztynie.

Dużym sukcesem było przygotowanie do druku mapy geologicznej Karpat w skali 1:200 000. Przyspieszono prace nad szczegółowymi mapami geologicznymi Polski w skali 1:50 000. Prace te stanowiły główne zadania Oddziału do chwili obecnej.

Prace kartograficzne spowodowały konieczność rozwoju podstawowych kierunków badań, głównie stratygraficznych, petrograficznych i geochemicznych.

Oddział Karpacki jako jeden z pierwszych w kraju w dziedzinie badań badawczych zapoczątkował badania paleobotaniki i paleośrodowiska rowów fliszowych.

Kolejnym, nowatorskim w tamtych latach, kierunkiem były badania sedymentologiczne; ich rezultatem było opublikowanie (1957–1965) „Atlasu stratygraficzno-facjalnego Karpat zewnętrznych”. Prace te były prowadzone pod kierunkiem Mariana Książkiewicza, a wykonywał je cały zespół pracowników Oddziału, wychowanków profesora.

Rozpoczęto na szeroką skalę badania regionalne, ze szczególnym uwzględnieniem prospekcji węglanej. Nigdy wcześniej ani tu, ani tam nie wykonano w Karpatach tylu głębokich wierceń. Wyniki zostały opublikowane w licznych opracowaniach i stanowią podstawę różnorodnego rodzaju badań do chwili obecnej. Prace te rozwijali i prowadzili: Stanisław Wdowiarz, Jadwiga Burtan, Wacław Sikora, Kazimierz Jętko, Stefan Gucik, Wiesław Nowak, Wojciech Ryłko, Adam Tomaś, Jan Jasionowicz, Józef Zgiet i Andrzej Jędrzejczak.

Odbudowa i rozbudowa kraju wymagała prowadzenia systematycznych badań geologiczno-inżynierskich i hydrogeologicznych. Ponadto dla planowanej budowy zapór wodnych, zarówno ziemnych jak i szczytowo-pompowych, wykonywano badania terenowe i laboratoryjne, opracowano wiele dokumentacji (np. dla zbiorników ziemnych w Wapiennicy, winnej-Porbie, Grodzisku, Tylmanowej, Melsztynie, Czorsztynie, Besku–Rudawce Rymanowskiej, Krasiczynie czy szczytowo-pompowych w Jazowsku, Soblu, Rowie II, Niewistce i innych). Badaniami tymi zajmowali się: Andrzej Michalik, Danuta Poprawa, Nestor Oszczytko, Lech Bober, Irena Drathowa, Danuta Nawrocka, Józef Chowaniec, Krzysztof Witek.

Rozwój badań hydrogeologicznych spowodował opracowanie map hydrogeologicznych, początkowo w skali 1:300 000, następnie 1:200 000, które dla obszaru Karpat opracowywali lub redagowali Andrzej Michalik, Danuta Poprawa, Józef Chowaniec, Danuta Gierat-Nawrocka i Krzysztof Witek. Szczegółów map hydrogeologicznych 1:50 000, której wersja cyfrowa dla obszaru Karpat została ukończona, opracowali Józef Chowaniec i Krzysztof Witek, przy współpracy Roberta Patorskiego i Piotra Freiwalda.

Planowana zabudowa hydrotechniczna doliny Dunajca spowodowała konieczność opracowania charakterystyki geologiczno-inżynierskiej i wykonania odpowiednich map dla całego dorzecza. Badania i mapy zostały wykonane przez Andrzeja Michalika, Danutę Poprawę, Nestora Oszczytko, Lecha Bobera, Irenę Drathow, Danutę Gierat-Nawrocką oraz Józefa Chowaćca.

Prowadzona na szeroką skalę prospekcja węglowa dotyczyła problematyki hydrogeologicznej doprowadziła do dobrego rozpoznania regionu Karpat i udokumentowania wielu złóż wód mineralnych i leczniczych. Wykonano szereg głębokich (jak na poszukiwanie wód) odwiertów. Badania prowadzono zarówno w istniejących uzdrowiskach, gdzie występował deficyt wód mineralnych (Rymanów, Rudawka Rymanowska, Rabka, Ustroń), jak i w zupełnie nowych obszarach — w rejonie Rabego, Polanicy, Brzozowa, Poręby Wielkiej i Nowego Targu. Prace te prowadzili i złoże dokumentowali Danuta Poprawa i Andrzej Wykowski, a w rejonie Ustronia — Andrzej Michalik i Józef Chowaniec.

Niewątpliwym sukcesem Oddziału było rozpoznanie głębokich horyzontów wodnych i udokumentowanie znacznych zasobów wód termalnych w rejonie Podhala. Udostępniono bogate zasoby wód termalnych, od kilku lat wykorzystywanych do celów grzewczych. Zagadnieniem tym zajmowali się Danuta Poprawa, Andrzej Wykowski, Józef Chowaniec.

Zasadnicze znaczenie dla rozpoznania węglowego Karpat mają prace Anny i Adama Tomasiów oraz Wojciecha Ryłki. Pozwoliły one na odtworzenie przypuszczalnego ukształtowania podłoża skonsolidowanego Karpat i zapadliska przedkarpackiego oraz jego wpływu na formowanie się mas fliszowych w nadległym górotworze alpejskim.

Zarówno prace kartograficzne, jak i rozpoznanie regionalne kraju nie byłoby możliwe bez badań stratygraficznych. Badania te dotyczyły utworów fliszu karpackiego i ich podłoża. O ile w początkowym okresie wiek utworów określano na podstawie otwornic, to w niedługim czasie poszerzono je o nową grupę mikroskamieniałości, tj. wapienny nanoplankton, a w badaniach tych dużo o miejsca powstano problemom paleośrodowiskowym. Wyniki badań stratygraficznych wykorzystywano na bieżąco w pracach kartograficznych czy opracowywaniu głębokich wierceń, ale powstało również wiele syntetycznych opracowań mikropaleontologicznych. W latach dziesięciu tych, poza dotychczas wykonywanymi, realizowano wysokospecjalistyczne badania otwornic krzemionkowych i wapiennego nanoplanktonu w aspekcie stratygrafii sekwencyjnej. Konieczność prowadzenia systematycznej analizy mikrofacjalnej mezozoicznych utworów platformowego podłoża Karpat i zapadliska spowodowała konieczność wznowienia badań nad kalpionellidami i wapiennymi dinocystami. Wśród licznej grupy osób zajmujących się badaniami stratygraficznymi należą do wymienionych Janin Lisztow, Jadwiga Blaicher, Janin Mor-

giel, Wand Porbsk -Sztow , Tadeusza Kuci skiego, Mari Smagowicz, Ew Malat , Barbar Olszewsk i kierowany przez ni zespól (Andrzej Szydło, Małgorzata Garecka, Małgorzata Jugowiec). Ostatnio powi kszono zakres bada stratygraficznych o palynologiczne badania utworów czwartorz dowych prowadzone przez Wojciecha Granoszewskiego.

Od pocz tku powstania Oddziału do połowy lat dziewi dziesi tych na szerok skal prowadzone były te badania petrograficzno-mineralogiczne oraz geochemiczne. Ich wyniki przedstawiono w wielu publikacjach, atlasach i dokumentacjach gł bokich wierce , a setki analiz zestawiono w katalogach analiz chemicznych (skały osadowe, magmowe i metamorficzne). Wyniki bada petrograficzno-mineralogicznych przyczyniły si do u ci lenia stratygrafii utworów fliszowych, szczególnie dotyczy to charakterystyki mineralogicznej tufów pozwalaj cych na ustalenie ich chronostratygrafii, wspartej nast pnie oznaczeniami wieku bezwzgl dnego. Owocnym wsparciem korelacji stratygraficznej było te wykorzystywanie bada geochemicznych dotycz cych rozmieszczenia pierwiastków ladowych w utworach fliszu. Badaniami tymi zajmowali si Zbigniew Michałek, Jan Kubisz, Witold abi ski, Tadeusz Wieser, Irena Gucwa, Aurelia Pelczar, Jadwiga Szczurowska, Janusz Skulich.

Regionalnym badaniom geologicznym towarzyszyły badania geofizyczne, głównie sejsmika refrakcyjna, w mniejszym stopniu refleksyjna, a znacznie pó niej badania magnetyczno-telluryczne. Niew tpliwym sukcesem było wprowadzenie metod telededekcyjnych do rozpoznawania budowy geologicznej Karpat. Wykorzystuj t metod Antoni Wójcik, Wojciech Ryłko, Wojciech R czkowski, Piotr Nescieruk i wszyscy młodzi kartografowie Oddziału.

Zagadnieniami surowców mineralnych Karpat, głównie surowcami ilastymi i łupkami bitumicznymi, zajmowali si Hubert Gruszczyk, Maria Kita-Badak, Jerzy Badak, Jan Jasionowicz, Lech Bober, Stefan Gucik i Julian L. Jaszczur.

Ostatnie lata działalno ci Oddziału to, poza pracami nad szczegółów map geologiczn i hydrogeologiczn i badaniami podstawowymi, prace nad niezmiernie potrzebn map geologiczno-gospodarcz i problematyk surowców Karpat. Prace te prowadzi Barbara i Bogusław B kowie oraz Andrzej Szel g, a cyfrow wersj zajmuje si Robert Patorski.

Rozwój ruchów masowych (głównie osuwisk) w Karpatach sprawia, e od pi ciu lat badania ich staj si jednym z najwa niejszych zada Oddziału i b d stanowi przedmiot tych bada w przyszło ci.

Na zako czenie nale y wspomnie o bardzo dobrej współpracy Oddziału z geologami krajów s siaduj cych, szczególnie z geologami czechosłowackimi, nast pnie słowackimi i czeskimi. Zaowocowało to wydaniem wspólnego atlasu geologicznego „Geological Atlas of the Western Outer Carpathians and their freland”, Mapy geologicznej Tatr 1:50 000 (polskich i słowackich) oraz Mapy geologicznej Karpat Zachodnich 1:500 000. Badania te prowadził ze strony polskiej zespól: Danuta Poprawa, Kazimierz ytko, Iwona Garlicka, Romana Zaj c, Wojciech Ryłko, Jerzy Wo nicki, Marek Graniczny, Stanisław Doktor, Józef Chowaniec, Stefan Gucik, Nestor Oszczytko.

Pracownicy Oddziału brali udział w pracach Karpacko-Bałka skiej Geologicznej Asocjacji, uczestnicz c w pracach poszczególnych komisji tematycznych. Oddział zorganizował równie dwa mi dzynarodowe kongresy tej organizacji w 1963 r. i 1985 r.

*

* *

Oddziałem Karpackim Pa stwowego Instytutu Geologicznego w Krakowie kierowali:
Henryk widzi ski — od reaktywowania po okupacji do 1949 r.
Jan Wdowiarz — od wrze nia 1949 r. do pocz tku 1953 r.

Tadeusz Kuci ski, a nast pnie Andrzej Michalik peñnili obowi zki kierownika Stacji w 1953 r.
Marian Ksi kiewicz — 1953 r. – czerwiec 1960 r.
Stanisław Wdowiarz — lipiec 1960 r. – wrzesie 1968 r.
Wacław Sikora — pa dziernik 1968 r. – listopad 1978 r.
Danuta Poprawa — listopad 1978 – maj 1979 r. peñniła obowi zki kierownika Oddziału Kar-
packiego
Julian Sokołowski — czerwiec 1979 r. – marzec 1982 r.
Danuta Poprawa — kwiecie 1982 r. – grudzie 2002 r.
Od stycznia 2003 r. dyrektorem Oddziału Karpackiego PIG jest Marek Kr pic.